

23/12/25(M)

(i) Printed Pages : 7

Roll No.

(ii) Questions : 9

Sub. Code :

4	5	4	3	4
---	---	---	---	---

Exam. Code :

1	1	2	3
---	---	---	---

M.Ed. (General) 1st Semester
(2125)

HISTORY OF EDUCATION-I (In all Mediums)

Paper-IV : C04-HOE-I

Time Allowed : Three Hours]

[Maximum Marks : 70

Note :— Attempt FIVE questions in all. Q. No. IX is compulsory.

You must select ONE question from each unit.

UNIT—I

I. What are the ideas about knowledge and learning in Jain traditions that can be traced in the present system of education in India?

14

II. What was expected from teachers in the Buddhist tradition of education? How was it related to the prevailing conditions?

14

UNIT—II

III. Why was The Education Commission of 1882 constituted? What were its major recommendations which were implemented and left a long lasting impact on Indian education?

14

- IV. Gandhi's Nai Talim was an important attempt to challenge the stifling impact of colonial system of education. How was Nai Talim an alternative to colonial education? 14

UNIT—III

- V. By studying the reports of various commissions, a scholar of education develops a historical perspective on education. What all is included in that perspective? Take any one commission and bring out its historical context. 14
- VI. Scholars of education uphold the RTE Act (2009) as a major breakthrough in the history of Indian education. What are your views? Discuss. 14

UNIT—IV

- VII. In order to evaluate if the system is on the path to achieving the Millennium Development Goals on education, learner assessment is often considered a reliable means. Does this practice weaken the colonial bureaucratic control on school or strengthen it? 14
- VIII. Beginning since the end of the 20th Century, the neo-liberal discourse has shaped educational practices and policies. Discuss how it has increased privation. What are some of its implications for the professional life of teachers? 14

UNIT—V

- IX. Write short notes on any **two** of the following :
- (a) Significance of Knowledge in Islamic tradition.
 - (b) Krishan Gokhale on education
 - (c) Commissions on education: A colonial practice
 - (d) Struggle between check if "quality" and quantity in education. 7×2

(हिन्दी माध्यम)

नोट :- कुल पाँच प्रश्नों के उत्तर दीजिए। प्रश्न IX अनिवार्य है। आपको प्रत्येक यूनिट में से एक प्रश्न चुनना होगा।

यूनिट—I

- I. जैन परंपराओं में ज्ञान और अधिगम के बारे में क्या विचार हैं जिसकी झलक भारत की वर्तमान शिक्षा प्रणाली में मिलती है? 14
- II. बौद्ध शिक्षा परंपरा में शिक्षकों से क्या अपेक्षा की जाती थी? यह तत्कालीन परिस्थितियों से कैसे संबंधित था? 14

यूनिट—II

- III. 1882 का शिक्षा आयोग क्यों गठित किया गया था? इसकी प्रमुख सिफारिशें क्या थीं जिन्हें लागू किया गया और जिन्होंने भारतीय शिक्षा पर दीर्घकालिक प्रभाव छोड़ा? 14
- IV. गांधीजी की नई तालीम औपनिवेशिक शिक्षा प्रणाली के दमघोंटू प्रभाव को चुनौती देने का एक महत्वपूर्ण प्रयास था। नई तालीम औपनिवेशिक शिक्षा का विकल्प कैसे थी? 14

ਯੂਨਿਟ—III

- V. ਵਿਭਿੰਨ ਆਯੋਗਾਂ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਦਾ ਅਧਯਯਨ ਕਰਕੇ, ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਏਕ ਵਿਦਵਾਨ ਸਿੱਖਿਆ ਪਰ ਏਕ ਏਤਿਹਾਸਿਕ ਪਰਿਪ੍ਰੇਕਸ਼ਯ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਪਰਿਪ੍ਰੇਕਸ਼ਯ ਮੇਂ ਕਯਾ-ਕਯਾ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ? ਕਿਸੀ ਏਕ ਆਯੋਗ ਕੋ ਲੀਜ਼ਿਏ ਔਰ ਉਸਕੇ ਏਤਿਹਾਸਿਕ ਸੰਦਰਭ ਕੋ ਬਤਾਏ। 14
- VI. ਸਿੱਖਿਆ ਕੇ ਵਿਦਵਾਨ ਭਾਰਤੀਯ ਸਿੱਖਿਆ ਕੇ ਇਤਿਹਾਸ ਮੇਂ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਅਧਿਨਿਯਮ (2009) ਕੋ ਏਕ ਬਡੀ ਉਪਲਬਧਿ ਮਾਨਤੇ ਹੈਂ। ਆਪਕੇ ਕਯਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈਂ? ਚਰਚਾ ਕੀਜ਼ਿਏ। 14

ਯੂਨਿਟ—IV

- VII. ਸਿੱਖਿਅਰਥੀ ਮੂਲਯਾਂਕਨ ਕੋ ਅਕਸਰ ਏਕ ਵਿਸ਼ਵਸਨੀਯ ਸਾਧਨ ਮਾਨਾ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਯਹ ਮੂਲਯਾਂਕਨ ਕਰਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਕਿ ਕਯਾ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਸਹਸ਼ਾਬਦੀ ਵਿਕਾਸ ਲਕਸ਼ਯੋਂ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੇ ਕੀ ਦਿਸ਼ਾ ਮੇਂ ਆਗੇ ਬਢ ਰਹੀ ਹੈ, ਕਯਾ ਯਹ ਯੋਜਨਾ ਸਕੂਲ ਪਰ ਔਪਨਿਵੇਸ਼ਿਕ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹੀ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ ਕੋ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਤੀ ਹੈ ਯਾ ਸਜ਼ਬੂਤ ਕਰਤੀ ਹੈ? 14
- VIII. 20ਵੀਂ ਸਦੀ ਕੇ ਅੰਤ ਸੇ, ਨਵ-ਉਦਾਰਵਾਦੀ ਵਿਮਰਸ਼ ਨੇ ਸ਼ੈਕਸ਼ਿਕ ਯੋਜਨਾਔਂ ਔਰ ਨੀਤਿਯੋਂ ਕੋ ਆਕਾਰ ਦਿਯਾ ਹੈ। ਚਰਚਾ ਕੀਜ਼ਿਏ ਕਿ ਇਸਨੇ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਭਾਵ ਕੋ ਬਢਾਯਾ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਅਕੋਂ ਕੇ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਜੀਵਨ ਪਰ ਇਸਕੇ ਕਯਾ ਪ੍ਰਮਾਵ ਪਡੇ ਹੈਂ? 14

ਯੂਨਿਟ—V

- IX. ਨਿਮਨਲਿਖਿਤ ਮੇਂ ਸੇ ਕਿਨ੍ਹੀਂ ਦੋ ਪਰ ਸਾਂਕਸ਼ਿਪਤ, ਟਿਪਪਣਿਯਾਂ ਲਿਖਿਏ:
- ਇਸਲਾਮੀ ਪਰੰਪਰਾ ਮੇਂ ਜ਼ਾਨ ਦਾ ਸਹਤਵ
 - ਸਿੱਖਿਆ ਪਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਗੋਖਲੇ
 - ਸਿੱਖਿਆ ਪਰ ਆਯੋਗ: ਏਕ ਔਪਨਿਵੇਸ਼ਿਕ ਯੋਜਨਾ
 - ਸਿੱਖਿਆ ਮੇਂ ਗੁਣਕਤਾ ਔਰ ਮਾਤ੍ਰਾ ਕੇ ਬੀਚ ਸੰਬੰਧ। 7×2

(ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ)

ਨੋਟ :- ਕੁੱਲ ਪੰਜ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰੋ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ IX ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਹਰੇਕ ਯੂਨਿਟ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਚੁਣਨਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਯੂਨਿਟ—I

- ਜੈਨ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਬਾਰੇ ਕਿਹੜੇ ਵਿਚਾਰ ਹਨ ਜੋ ਭਾਰਤ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਵੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। 14
- ਬੋਧੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਤੋਂ ਕੀ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ? ਇਹ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹਾਲਤਾਂ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸੀ ? 14

ਯੂਨਿਟ—II

- 1882 ਦਾ ਸਿੱਖਿਆ ਕਮਿਸ਼ਨ ਕਿਉਂ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ? ਇਸਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਕੀ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਸਿੱਖਿਆ 'ਤੇ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਛੱਡਿਆ ? 14

- IV. ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਨਈਂ ਤਾਲੀਮ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਦਮਨਕਾਰੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦੇਣ ਦੀ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਸੀ। ਨਈਂ ਤਾਲੀਮ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਵਿਕਲਪ ਕਿਵੇਂ ਸੀ ? 14

ਯੂਨਿਟ—III

- V. ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਮਿਸ਼ਨਾਂ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਕੇ, ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਇੱਕ ਵਿਦਵਾਨ ਸਿੱਖਿਆ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਵਿਕਸਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਵਿੱਚ ਕੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਕੋਈ ਇੱਕ ਕਮਿਸ਼ਨ ਲਓ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸੰਦਰਭ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਓ। 14
- VI. ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਭਾਰਤੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਸਫਲਤਾ ਵਜੋਂ RTE Act (2009) ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਤੁਹਾਡੇ ਕੀ ਵਿਚਾਰ ਹਨ ? ਚਰਚਾ ਕਰੋ। 14

ਯੂਨਿਟ—IV

- VII. ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਇੱਕ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਸਾਧਨ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿ ਕੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਸਿੱਖਿਆ 'ਤੇ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਟੀਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਰਾਹ 'ਤੇ ਹੈ, ਕੀ ਇਹ ਪ੍ਰਥਾ ਸਕੂਲ 'ਤੇ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹੀ ਨਿਯੰਤਰਣ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਇਸਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। 14
- VIII. 20ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅੰਤ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਕੇ, ਨਵ-ਉਦਾਰਵਾਦੀ ਵਿਮਰਸ਼ ਨੇ ਵਿਦਿਅਕ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਨੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਆਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਚਰਚਾ ਕਰੋ ਕਿ ਇਸਨੇ ਨਿੱਜੀਕਰਨ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਵਧਾਇਆ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੇ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਜੀਵਨ ਲਈ ਇਸਦੇ ਕੁਝ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕੀ ਹਨ ? 14

ਯੂਨਿਟ—V

- IX. ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੋ 'ਤੇ ਛੋਟੇ ਨੋਟ ਲਿਖੋ :
- ਇਸਲਾਮੀ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿੱਚ ਗਿਆਨ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ.
 - ਸਿੱਖਿਆ 'ਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਗੋਖਲੇ
 - ਸਿੱਖਿਆ 'ਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨ: ਇੱਕ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਯੋਜਨਾ
 - ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਗੁਣਵੱਤਾ ਅਤੇ ਮਾਤਰਾ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਘਰਸ਼। 7×2